

Iets over kerk en geschiedenis van Baflo

12 door J. RITTERSMA
Foto's: K. Loonstra

Wie enkele jaren geleden van Groningen via Winsum en Warffum naar het Hogeland moest, passeerde op zijn tocht het dubbeldorp Baflo-Rasquert. Al het verkeer moest toen z'n weg zoeken door de straten van Baflo, om vervolgens via een „afdeling“ van de wierde van Rasquert z'n weg weer te vervolgen. Tegenwoordig laat 't doorgaande verkeer deze dorpen „links liggen“ nu de provinciale weg langs Baflo en Rasquert gereed gekomen is. Toch is een bezoek aan deze dorpen de moeite zeker waard. Ze zijn gelegen temidden van de karakteristieke kleigronden van deze streek. De uitgestrekte akkers worden bewerkt door de landbouwers die de grote boerderijen bewonen (meestal van het kop-hals-romp-type) die deze landstreek kenmerken. Dat deze akkers hun producten „en masse“ leveren, laat zich begrijpen. Het is bepaald niet toevallig dat juist Baflo de zetel is van het sorteerbureau van het Groninger Pootaardappelen- en Zaadverkoopbureau.

Wapen
gem. Baflo

In de kerk vallen ons de talrijke grafzerken op, met o.a. een grote zandsteen zerk met lofwerk en evangelistensymbolen in de hoeken. De preekstoel is in 1792 op nieuw geveerd en hersteld. Het verdere van het interieur is niet bepaald opvallend. Vermeldenswaard is tenslotte alleen nog de zilveren avondmaalsbeker met de jaartallen Groningen 1660/1661, met een opschrift uit 1798.

De geschiedenis rond deze kerk en het kerkelijk leven in Baflo is bepaald interessant, omdat het de hoofdplaats van een dekenaat van het bisdom Munster was en ook vanwege een eertijds bestaan hebbend genootschap van de zg. Kalendebroeders. Officieel heette het: „Broederschap der Kalenden“. Het genootschap bestond uit priesters en burgers. De geschiedschrijver Westendorp vermeldt de Statuten van 1318. Tweemaal per jaar kwamen de broeders bijeen en baden dan voor de zielen der doden en men besloot de zg. „kalende“ met een avondmaal. Zo'n avondmaal bestond bv. uit schapevlees, een gebraden gans, boter, kaas en bier. Het ging er meestal vrolijk toe en in sommige streken in Groningen spreekt men soms nog wel van „kalender houden“, als het ergens vrolijk en luideruchtig toe gaat. Het genootschap was in het bezit van landerijen, waarop een vaste huur lag, vandaar de naam „kalendeland“. Behalve te Baflo waren er dergelijke broederschappen te Loppersum en Usquert. Zoals gezegd was Baflo een hoofdplaats van een dekenaat. Een dekenaat was een groot ambtsgebied, dat weer onderverdeeld was in proosdijen. Het dekenaat Baflo omvatte de proosdijen Oldehove, Leens, Usquert, Farmsum, Loppersum en ook Baflo zelf, want Baflo was behalve een dekenaat ook een proosdij. Het proosdij

Baflo bestond uit een deel van Middelag, 't Halve-Ampt, Ubbege en Innerdijk. De priesters van het dekenaat Baflo werden inder tijd „persona's“ genoemd. Een persona was een hoofd- of overpriester; de vroegst bekende persona van Baflo was een zekere Rodolphus. Tot zover de kerkelijke geschiedenis van Baflo.

De oude naam voor Baflo was Beftlo, in het groninger dialect spreekt men immers van Bavvelt. De spotnaam voor de inwoners van Baflo luidt: „Korschoevers“. Wie het gemeentewapen van Baflo bekijkt, ziet daarop afgebeeld een zespuntige (gouden) ster. Dit wapenbeeld trof men indertijd aan naast de handtekening van een zekere Agricola van Emden. In de veronderstelling dat dit dezelfde persoon was als de bekende Rudolf Agricola, die in 1443 te Baflo werd geboren, achtte men de opname van diens teken in het gemeentewapen zinvol. Later is gebleken dat de Agricola van Emden niet dezelfde was als Rudolf Agricola. Een typische vergissing in een officieel wapen.

Zoals gezegd werd deze Rodolphus Agricola in Baflo geboren, maar niet met deze naam, echter als Roelf Huisman. Deze Rudolf Agricola was een beroemd humanist; leerling en vriend van de bekende Wessel Gansfort. In 1479 kwam hij terug in Groningen. In 1484 was hij terug in Heidelberg, waar hij later ook is gestorven. Zijn vader — Hendrik Huisman — was pastoor te Baflo, zijn moeder trouwde later met een kleermaker. In het jaar dat Rudolf het levenslicht aanschouwde, werd zijn vader abt van het klooster Selwerd. Onder het orgel in de Martinikerk te Groningen bevindt zich een door Agricola vervaardigde gedenksteen uit het jaar 1479; vernieuwd in 1691. Hij was hoogleraar in het grieks, latijn en hebreuws aan de hogeschool te Heidelberg. Hij overleed op 42-jarige leeftijd.

Merkwaardig is dat Baflo vaak geteisterd is geweest door plunderingen en oorlogen. Zo hebben de ingezetenen in 1576 in een verzoek aan de regering te Groningen gevraagd om hulp. De waalse soldaten hadden het dorp geplunderd en de vrouwen en kinderen de kleren van het lijf en de schoenen van de voeten gehaald. De boeren lieten het koren en het hooi op het veld. Als men aan de soldaten niet genoeg gaf, sloegen ze alles kort en klein wat van hun gading was.

Ook in de jaren 1580-'94 was Baflo een der dorpen die het meest geteisterd werden door de oorlog

na het verraad van Rennenberg, de stadhouder van Groningen, Friesland en Drente.

Het aangrenzende dorp Rasquert ligt op een hoge wierde die gedeeltelijk is afgegraven. Rasquert was in de historie vooral bekend om zijn borgen. Een van de borgen werd bewoond door Asynge Aylkema en heette daarom ook wel de Azingaborg.

Zeer waarschijnlijk was dit dezelfde borg als wat wordt genoemd de „Mattenesse“. De naamgeving verklaart men als volgt: Bij Schiedam stond een kasteel dat Mathenisse genoemd werd. Een zekere Willem van Mathenisse was nl. in 1601 getrouwd met Maria Manninga, een dochter van Emmerentiana Sonoy, geboren op Huis ten Dijke bij Pieterburen (zie artikel 1). De borg is gesloopt in plm. 1650.

Een andere borg was Meima. De borg werd bewoond door Luleff Meima en werd in 1415 door de Vetkopers onder leiding van Focko Ukena verwoest. Na de opbouw kwam het resp. aan de geslachten De Mepsche, Clant, Van Lewe, Jarges, en tenslotte aan de Von Inn und Knipphausen. De borg is gesloopt in 1738. Interessant is dat behalve de borg Meima er ook een Meymaheerd was; „op die Dingen in Baffelder kerspel“. Deze werd in 1481 geschonken aan de Kalendebroeders van Baflo, voor het lezen van zielenmissen voor het geslacht Meima. De broeders verkochten de heerd in 1550 weer aan Johan de Mepsche tho Meima, zodat de Meimaborg en Meymaheerd weer in één hand kwamen.

Als laatste van dit artikel nog het volgende: Wanneer men met geschiedenis van kerk en dorp bezig is, geeft het altijd voldoende aanleiding om vorenstaande te illustreren.

U kunt zich wellicht van het artikel over de kerk en geschiedenis van Middelstum nog herinneren, dat daarin o.a. naar voren is gehaald het geslacht Van Ewsum en de Ewsumborg. Voordat dit geslacht de Ewsumborg te Middelstum bewoonde, hadden ze de oude borg „Den Oert“ — ook vlak bij Middelstum — als woonstede. Het oeroude en roemruchte geslacht der Van Ewsums bouwde tenslotte de derde borg tussen Leek en het Leekstermeer. Dit was het Nieuwe Oert — Nijenoort of zoals het later genoemd werd: Nienoord.

De eerste bewoner van Nienoord was jonker Wigbolt van Ewsum. Hij was gehuwd met Beetke van Rasquert. Deze Beetke of Betika van Rasquert was een dochter van Aylkema of Azinga, van de borg welke later Mattenisse werd genoemd (zie ook dit verband met Dijksterhuis en Dijksterhuis weer met Menkema).

De laatste telg uit het geslacht Van Ewsum was Anna van Ewsum, zij was tweemaal getrouwd met een afstammeling van het geslacht der Von Inn und Knipphausen. Na haar dood ging de borg over aan de familie.

Het is derhalve interessant te lezen dat de borg Meima te Rasquert als laatste bezitters het geslacht Von Inn und Knipphausen heeft gekend.

Zo kwamen we via Baflo en Rasquert weer in de geschiedenis van de Ommelanden terecht. Een geschiedenis die zich vaak afspeelt rond de kerk en het kerkelijk leven en rond de eventuele borgen met hun bewoners. Toch voelt men zich er altijd enigszins bij betrokken, de een meer dan de ander. Zou de oorzaak daarvan niet zijn dat het juist onze voorouders waren, die deze geschiedenis hebben bepaald? Zo zal ook eenmaal onze tijd de geschiedenis ingaan en zullen onze nazaten wellicht ook eens glimlachen om die goede oude tijd...

Een detailopname van de toren waarop de spitsbogige ingang is goed uitkomt. Op de foto is duidelijk te zien dat de deur, evenals de toren in een slechte staat van onderhoud verkeert.

Het zal de nauwlettende lezer niet zijn ontgaan dat de in dit stuk aangehaalde Rudolf Agricola de zoon was van de dorpspastoor te Baflo. Waar nu een deel van de rooms-katholieke geestelijkheid fel voor moet strijden was kennelijk in de 15de eeuw een normale zaak... Zolets geeft te denken. Deze Rudolf Agricola schreef in het latijn een boek dat heet De Re metalica (Over metalen). Dit boek is in 1950 vertaald door Hoover, oud-president van Amerika en zijn vrouw die er een werk van 669 bladzijden van maakten.

In 1911 verscheen er een studie over Agricola van de hand van dr H. E. J. M. v. d. Velde, leraar te Nijmegen. Toen Innocentius VII tot paus verheven werd, werd Agricola door de keurvorst van de Palts als afgevaardigde naar Rome gezonden; de rede die hij daar hield, is beroemd geworden. Het was zijn zwanezang. Nauwelijks terug van deze reis, is hij gestorven.

Een opname van de toren van Baflo die als een wachter dag in dag uit waakt over de aan zijn voet liggende huiscjes. Het los van de kerk staande bouwwerk verkeert in een niet al te beste staat en dient nodig eens onder handen te worden genomen. De muren van de kerk zijn op meerdere plaatsen begroeid met een dichte laag klimop. Het uiterlijk biedt niet veel fraais. Het beeldje naast de kerk herinnert aan de gevallen in de tweede wereldoorlog.

Voor diegenen die hun hart verpand hebben aan de uitgestrekte polders met de voortjagende wolken in de zilte zeelucht, de rust van de visplekjes aan de maren, is het vooral in het voorjaar en in de zomer een heerlijk oord.

Zoals u zo langzamerhand gewend bent, nemen we u eerst mee naar de dorpskerk. Het eerste dat u opvalt wanneer we bij de kerk van Baflo aankomen, is, dat kerk en toren zijn gescheiden. Ze vallen niet in de eerste plaats op door hun exclusiviteit. Nee, in het Groningerland staan zeker gelukkig voorbeelden van dorpskerken. Maar het is niet altijd de „schoonheid in hout en steen“ die ons kan aantrekken. Sommige kerken zijn vaak onherstelbaar gewijzigd, terwijl slechts enkele details de vergane glorie nog bewijzen. Zo ook deze aan de H. Laurens gewijde kerk. Het uiterlijk inwendige is zeer sterk gewijzigd, maar in opzet is het recht-hoekige gebouw van eerbiedwaardige ouderdom. Reeds in 1211 wordt deze kerk genoemd als „mater ecclesiae“.

Volgens een gedenksteen in de westgevel zijn o.a. in de jaren 1656 en 1808 enkele wijzigingen

aangebracht. Een aanwijzing voor de hoge ouderdom en de oorsprong van dit gebouw is het gebruik van tufsteen. Zo vindt men nog tuf in het westelijk deel der zijgevels.

Het oostelijk deel heeft onder het dak fragmenten van een holle lijst. De sluiting van de kerk bevat drie rondboogvensters. Aan weerszijden van deze vensters bevinden zich nissen met vlechtingen en rechthoekige spaarvelden met kraalprofiel.

De bakstenen toren zuidoostelijk van de kerk wordt gedekt door een zadeldak. De leeftijd van de toren is moeilijk na te gaan; hij dateert niet van voor 1800 en is blijkbaar later verhoogd. De toren heeft een spitsbogige ingangsnis. De galmgaten hadden in oorsprong een rondboogvorm, maar deze zijn later gedicht en vervangen door spitsbogige galmgaten. In de toren zijn nog overblijfselen te zien van een koepelgewelf en ronde spaarbogen. Tevens in de toren een klok die vermoedelijk dateert uit plm. 1500; deze klok is gegoten door de bekende klokkegieter Gerard van Wou. Deze woonde en werkte in Kampen en leverde o.a. de nieuwe klok in de toren van de A-kerk te Groningen.

Dat Baflo op een grote terp is gebouwd blijkt duidelijk uit deze foto. Een gedeelte van de hoogte is afgegraven en doet in de winter dienst als ijsbaan. Zittende in de trein en gaande naar Groningen krijgt de reiziger een goed beeld van de grootte en hoogte van de terp, die eeuwen geleden haar bewoners bescherming bood tegen het uit het noorden opkomende zeewater.